

EDESTIA

Aspaldi gabe ikusi nuan euskal irratiskiñean Xibero'ri buruzko berri-txosten bat, ta an ageri zan Xibero'tar gazte bat illeta jotzen, berek an etxerik ezin erosi edo alogeratu ta irurogei bat englandar sendi Xibero'ratu zirala-ta, England'en an etxea erostea boladan jarri baitzan.

Edestia egokiro aztertzen baldin ba'degu ordea, askotan englandarrek eta euskaldun-euzkotarrok artu-eman onak izan ditugula jaulki dezakegu.

Galíndez'tar Jesús lege-iztilari negartuaren iritiz, ezin esan ditekete saksoi lege-iztiak euzko zuzenbidean eragiña izan zunik. Bere ustez, bi Erriek lenen artu-emanak izan zituztenean, euzko erakundeak elduak zeuden, ta bearbada euzko erri-aginte erakundeek Goi Erdi Aroko England'en eragiña izan zezateken, England errege-nagusikeri larregi edo absolutismuaren aurka borroka egiten asi zan-eta.

Egille beraren itzetan, gaurko egunean saksoitar aberrietan ondu egin diran erakundeak euzko lagiztiari obeto egokitu lezaizkioke latindar erakundeak baño, euzko erakundeak saksoi erakundeek izan zuten antzeko araubidean tajutu ta loratu ziralakoa. Berak dionez, *Oraingo, gogora ekarri ditzagun Ingelanda'ren eta bere Aginterriaren (kaisalderri edo inperioaren) dezentzalizazioa, ta Laterri Alkartuen batza-jaurpide edo sistema federala, gure organik gerengaintasunaren antzekoa; gutxinaka-gutxinaka England'en garatutako erri-aginte edo demokrazia, Gutun Aundia bezelako asi-masiko agiriak zituana, 1342'gn. urteko Bizkai'ko Ingurraztiaren antzekoak ziranak, ta Ipar Ameriketako leendakaritza-jaurpidea, euzko erri-agintearen erakundetzearen oso antzekoa; saksoitar Common Law dalakoaren oituzko ta askitzeko edo tradizio-oñarria, gure zuzenbide-iturrien malla bera duana; lur-sallen jatorriberekotasun edo tronkalekotasuna, ondasunen sendi-sen sakona, ilburukoa edo azken-naia egiteko askatasuna, bi lege-izti araubideetan batera dutena; azkenik, egitan, euzko norbanako askatasunak askoz ere urrutiago dirala latindar gogotik saksoitar egikeratik baño.*

Lapurdi ta Xiberoa englandarren mende ibilli ziran, gizarte ta ekonomi erakunde batzuen barrenean, artu-emanen askotariko arlo bat zutela, ta jauntxokeria berealdiko garrantzia artuz dijoa, etengabeko endekatze bidean baldin ba'da ere.

1152'gn. Urtean, Plantagenet'tar Endika II'gn.a Akitani'ko Leonor'ekin ezkondu zan; beraz, Akitani'ko Dukaterria ta onekin batera, Ipar Euskalerria, England'eko burestun edo koroira igaro ziran, Endika 1154'an bakal-alki edo tronura igo zanean.

Ainbat matxiñadak Ricardo Legoi-Biotza'k (Endika II'gn.aren semeak) esku sartzea eragin zuten, aitzak Akitani'ren jaunkintza edo gobernua eman ziola-ta. 1174'an, Rikardo'k Baiona uria gañantzeko Lapurdi'tik bereizi zuan eta uri ori zuzenean Bakaldun edo Erregeren agintepean gelditu zan. Ustaritz gelditu zan Lapurdi'ko uriburur.

Banantze orren ondorioz, Baiona garrantzizko salerosketagune biurtu zan. Ortxe sortu ziran aberatsartekoen edo burgesen eta salerosleen giza malla ekintzalleak, ta aurki piztu zan gañantzeko Lapurdi'rekiko leia, Lapurdi oraindik basarri-ta jauntxokeri-giroan zan-eta.

Saul'tar Gillen'ek, Lapurdi'ko bizkunteak, bere bizkunterri-eskubideak Ingelanda'ko Bakaldunari saldu zizkion 1193'gn. Urtean. Aitoren sengiai (noblezari) aurre egin zezaieten, englandarrek Erriarengan artu zuten oñarri, beronen eskubide, oitura ta askatasunak onartuaz, ta jauntxoen jaurbide edo errejimena ia-ia ezkutatu egin zan.

Zubero'k ere, englandarren mende zegoala, oparotasun garaia izan zuan, auek Xibero'ren oitura, oituzko itun eta askatasunak onartzen zituztela. Xibero'ko armari ta ikurretan, legoia ageri da, englandarrenetan bezelatsu... legoia orru. 1307'gn. urtean, Auger bizkunteak Xibero'ren gañeko eskubideak England'eko Bakaldunari utzi zizkion.

Xibero, 1449'an Foix'ko ta Bearne'ko bizkuntea zan Gaston XI'gn.aren agintepean gelditu zan, Pantze'ko XI'gn. Luis'engana igaro zan arte, onek Zubero'ko lege'zaar edo foruak ziñ egin zitula.

Lapurdi 1450'gn. urtera arte geratu zan England'ekin alkartuta; urte artan Prantze'rekin alkatu zan eta bertako Bakaldunak oiturak ta oituzko itunak aitortu zizkion. Urte artantxe ere izenpetu zuten prantzetarren eta englandarren arteko pake-ituna, Aiherre'ko Belzuntze gazteluan.

Be-Naparro'ri dagokionez, esan bearra dago 1191'gn. Urtean Ricardo Legoi-Biotza'k Naparro'ko Bakaldunari itzuli ziola.

Bestalde, aldatu ditzadan onera Agirre ta Lekube'tar Yoseba Andoni Lendakari zanak idatzitako *De Guernica a Nueva York pasando por Berlín* idaztarian aurkitutako lerro auek, Gerenabarrena'tar Andoni'k *Azkatasunaren Yarra* izen-burua jarrita euzkeraldu zuna. Bizkaieraz dagola-ta, gipuzkeraz moldatu det bere begiz ikusiko atzerritar batek edestu bezaizu, ene irakurle. Euzkadi'ko gudategian Londres'ko *The Times*'entzako izpar edo berri biltzen zebillen G.L. Steer'ek oraingoxe itzok idatzi sitúan bere *The Tree of Gernika* deritzan idaztarian.

Euzkotarrak urtebetean izan duten beren Jaurlaitzataz arro daude, eta zergaitik egon ere ba-dute. Legeari ta uzkuertza edo relejioari itzala (begirunea) izan zieten, eta gentzatu edo paketsu bizi izan ziran; guztietariko gogape edo kontzientziek izan zuten askatasuna. Beartsuak janaritu, zaurituak sendatu, ta Jaurlaritzalana eztabaida bakartxo bat gabe, beste iñun ez oi danez, erabili zituzten. Berak izan ezik, España osoan jaurritzeko edo gobernatzeko gai zanik etzan agertu. Gañantzekoak, edo iñor erailtzen, edo langilleak latz-ikaritzen, edo aberria atzerritarrai saltzen ziardutenean, auek beren Abenderri edo nazio txikia gizarte-alkartasunaren lokarri sendoenekin alkatu zuten... Urrengoan, neronek zintzoro opa diedanez, beren lanak zori ohea izango dula uste izan lezateke; baño beren gizabide, zindotasun eta omenari oraingoa eragin dieten baño gorago eragiterik, nekez iritxiko dute.

Steer'ek idatzi zuan azkenengo onek euzko gizarteak ondoren izandako gizatasun-aultzearen zerikusia badula esan ditekete. Gaurko egunean, orren egokiro jardungo litzaken jaurlaritarik antolatzeak lan aundiak emango lizkigukela egingo nuke, euzkotarra euzkotarrari otso ageri bai-zaio, ta nekez iritsi aalko litzake orrelako alkartasunik.

Agirre Lendakariak irratizkiñez berri eman zuanean, doixtar egazkiñez lerkiaez josi zutela Gernika erri apal, lasai ta paketsua iru ordu t'erditan, Franco'k erantzun omen zion: *Gezurra dio Agirre'k. Gernika'ri guk itzal ona izan diogu, España'rena dan edozeri diogun era berean.*

Areistian aiatu dedan Steer ingelandarrak ara nun erantzun:

Gernika'ko uriaren erraustea etzan bakarrik ikaragarritzko ikuskaia izan. Iñoiz kristauek entzun dituzten gezurrik zitelen eta biurrikeri gaiztoenen bide ere izan zan.

Urrengo batean ere jardun niteke Euzkadi'k Ingelanda'rekin izan dituan eta dituan artu-emanetaz, JL.